

Слађана Л. Илић¹

Библиотека града Београда

ПРИПОВЕДАЧКЕ СТРАТЕГИЈЕ И ЖЕНСКИ ПРИНЦИП У РОМАНУ СЛАВИЦЕ ГАРОЊЕ *ШАПАТИ МАЛЕ ВЛАШКЕ*

Први циљ нашег истраживања јесте да се утврде различите приповедачке стратегије у роману Славице Гароње *Шайаши Мале Влашке*, с обзиром на то да је реч о полижанровској књизи о којој су досадашњи тумачи уочили карактеристике хронике, лирског романа, романа лика, фрагментарног романа који садржи различите врсте докумената о свакодневном животу, култури и језику славонских Срба који су побијени или више пута протерани са својих огњишта у вековном геноциду који су над њима извршиле усташе.

Други циљ јесте да се размотре кључне одлике гинекократске културе које су изузетно значајне за књижевно стваралаштво Славице Гароње, с обзиром на то да у њему, у оквиру целокупне трилогије (*Повраћајак у Аркадију*, *Парусија*, *џласови испод пайраиши* и *Шайаши Мале Влашке*) уочавамо чврст женски ланац (исковску везу): Велика Мајка (Марија Ђурчија) – Мајка (кћи Марије Ђурчије) – Јунакиња Приповедач (унука Марије Ђурчије) – Кћи (праунука Марије Ђурчије), на којем се заснива њен приповедачки свет, који показује изузетан витализам за време великих историјских потреса и након њих, када јунакиње остају саме, без мушке подршке, и када треба да сачувају децу и обнове живот. Та је обнова могућа захваљујући повезаности свих припадница тог постојаног ланца, њиховој љубави, пожртвовању, разумевању и самосвојном одлучивању.

О значају гинекократске културе за Славицу Гароњу закључујемо и на основу њене најновије научне монографије *Од црвенокосе богиње до слейих певачица: Трагом мајријархаиша на Балкану и 'женског начела' у српској народној џесми* (Нови Сад: Прометеј, 2023), која нам је била значајан ослонац за истраживање њеног приповедног света.

Кључне речи: приповедачке стратегије, роман, фрагментарност, крајишки Срби, геноцид, матријархат, гинекократија, фолклор

Структурне одлике романа *Шайаши Мале Влашке* јесу мозаичност и фрагментарност. Често је реч о форми спискова, необичних књижевних или етнолошких, фолклорних лексикона, речника и енциклопедија, анегдота, изрека, пословица, кратких прича.

Јунаци такође чине списак, и то оних који су живели у Малој Влашкој, а страдали у НДХ или пак изгнани из Западне Славоније у коначном хрватском решењу за Србе – деведесетих година 20. века. Тај списак данас својеврсна је Читула становника Мале Влашке коју с разлогом асоција-

1 ilisladja@gmail.com

тивно повезујемо са Телијанском читулом у *Лимунацији у Белијама* Радована Белог Марковића или пак с његовом приповетком „Реџића читула” која је била основ за настајање касније сложеније и обимније Телијанске читуле.²

И док се коначна, довршена, читула становника Мале Влашке заснива на историчности, фактографији и хронологији, али и на личној причи јунакиње која ретроспективно приповеда, Телијанска читула у целини је нехролошка и садржи елементе фантастике.³ Оно што их повезује јесте дубока наклоност према поменутима и лиричност која природно происходи из те наклоности. Прва је настала из насушне потребе њене ауторке да заувек сачува име сваког стварног човека – страдалог или прогнаног – оног који је плански, геноцидно, заувек збрисан с простора који је вишевековно станиште Срба, а на којем је поштено живео и радио без било какве зле мисли према другима. Гароњина, у овом и другим њеним романима, реализована намера да се ти људи никада не забораве – сигурно је остварена. Она је то учинила књижевним средствима, памтећи језик својих јунака,⁴ стварањем хронике која, поред фактографије и бројних аутобиографских сегмената, дубоке личне приче, како смо већ напоменули, садржи лирски тон – једино могућ зато што приповедачица, истовремено јунакиња, те просторе доживљава као аркадију свога детињства, али и целокупног досадашњег живота. Некадашњи становници тог простора („бивше среће”) јунаци су њене личне митологије која се, како ћемо видети, заснива на архетипу и изразитом поштовању матријархата. Студију „Бахофенова теорија о старом религијском систему (религија старих) и његовој насилној смени” у својој најновијој научној монографији *Од Црвенокосе богиње до слетих певачица: Трагом матријархата на Балкану и*

2 Славица Гароња прва је добитница Књижевне награде „Радован Бели Марковић”, која је установљена 2022. године. Награђена је за роман *Шайати Мале Влашке*.

3 „У приповеци ’Реџића читула’, као и у роману *Лимунација у Белијама*, реч је о бескрајним списковима зато што није могуће побројати све смрти, јер се оне с протицањем времена умножавају зато што је умирање континуирани процес. Њих само тренутно бележи ’мртвих душа поклисар’ и њега ће, неминовно, заменити други када овај умре и када белешка о његовој смрти постане део тог списка. Његов ’посао’ отежава и чињеница да неки од јунака чије смрти побројава и о којима сведено приповеда, умиру више пута. [...] Те читуле се одликују одсуством хронологије. На крају првог дела Телијанске читуле ’мними литерата’ (јунак приповедач) даје на знање да је читула измишљена и да је читав роман који приповеда (*Лимунација у Белијама*) његово ’самоизмишљање’. Престанак ’самоизмишљања’, било да је реч о читулама или о роману, изједначава с престанком сопственог бивања.” (Илић 2021: 87–88)

4 „Зато је природно што се ово дело *отвара* *мајом Бакиних речи* (Бака је, уз још неколицину, стожерни, ако не и главни лик прва два дела трилогије), њених староставних речи, *речи од животића и посла, Послова и дана*, речи које спрежу лепоту и тајну Неба и Земље, штедро подарених раскошним сећањем, и даром за готово имагинативно сенчење свога поведања. То је *антијеска снага подјезика, хумусни слој* основног приповедног (језичког) тока и многобројних рукаваца из *Шайати Мале Влашке*, односно ауторкине трилогије.” (Анушић 2023: 10)

‘женског начела’ у српској народној песми Славица Гароња (Гароња 2023: 15) почиње следећим исказом: „Првобитну породицу – нема сумње – сачињавали су мајка и дете. То је основна ћелија друштва и законитост из које је настало читаво човечанство, односно, прва људска заједница. Обожавање жене и њене рођајне моћи је прва религија, прво чудо и култ, очуван и у археолошким артефактима...” Вера у тај поредак и значај његових тековина због којег би свет, како ауторка сматра, сигурно био бољи, мирнији, ближи природи и самом човековом бићу, очигледан је у свим делима њене лепе књижевности, код њених јунакиња приповедачица. Та њена вера утемељена је низом примера из живота и његовог опстајања у кризним историјским и другим тренуцима – на простору Западне Славоније, као и на просторима у којима су се јунакиње обреле у различитим животним, друштвеним и политичким ситуацијама, и у којима су одржале живот породице или га након великих трагедија ревитализовале саме, без учешћа мушкараца и, уз значајне жртве, с урођеном жељом и снагом, наставиле како су најбоље знале изнова се кућећи, особито преносећи сопствена сећања, искуства и мудрости припадницама нових генерација. На основу целокупне трилогије Славице Гароње⁵ увиђамо значај и потенцијале непрекинутог ланца – Бака (Марија Ђурчија)⁶, Мајка, Јунакиња Приповедачица, Њена Кћи – како за личну и националну историју и културу тако и за историју човечанства.

Простор Аркадије у јунакињи приповедачици будио је непатворену радост и осећање слободе, био је њено једино право уточиште, место разумевања и љубави, инспирација, завичај који је сама одабрала, иако је рођена у veleграду (Београду), знатно удаљеном од Мале Влашке, али и од есенцијалних потреба њеног бића. Њој су Аркађани исказивали ничим пресећену љубав и разумевање које је она целим бићем разумела и примала:

Велика доња, дневна соба – овде ми је душа певала. Оличење све светлости у живоћу за којом си цезнула. Била је то заиста у смислу ајмосфере за писање, твоја ДАЧА. Ту си, једино у живоћу, уз фантасичне услове (са прекрасним видицима на ’сјахијске, баиће’ на брежуљке Паћука, у љуком реду воћњака у предаху од погледа са писаће машине) имала и све остало што је потребно за спокојство и срећу: љубав, подршку, тишину. Једини људи у живоћу – Писац. А кад се Укућани после ручка одморе, Бака изађе из своје собе, а Писац заврши своје редове, сви се искује овде. Онда се ’кува кава’. Мајко је тај простор, та ширина, које никада у родном граду ниси имала. Позивао је на свирку, на причу, на хумор, где је свако нечим доприносио.⁷

5 Романи: *Повраћак у Аркадију*, Београд: СКЗ, 2014; *Парусија, џелови испод пајрати*, Нови Сад: Прометеј, 2018; *Шајати Мале Влашке*, Нови Сад: Прометеј, 2022.

6 Чијег су мужа заклале усташе на самом улазу у Јасеновац на Божић 1942. године.

7 Гароња 2022: С. Гароња, *Шајати Мале Влашке*, Нови Сад: Прометеј, 127. (У даљем тексту, сви цитати из овог романа наведени су према овом издању.)

Бака – Марија Ђурчија – централна јунакиња овог романа – заправо је двадесетовековна Велика Мајка – у, нажалост, трагичном свету, зато што је патријархалан. Она је из много разлога обожавано биће, узор и подстицај. Осим што је, како смо већ истакли, заштитница која даје безграничну љубав, у приповедном ткању налазимо речи којима се служила, и поред њих и лексеме од којих су сачињени њени речници, оне које нису нашле места у приповеданом⁸, као и разноврсне фолклорне облике: изреке⁹, пословице¹⁰, изразе¹¹, скаске¹², веровања¹³, песме¹⁴, псовке¹⁵, као и читаву енциклопедију обичаја¹⁶ и свакодневног народног живота – од прве брачне ноћи, трудноће и рађања, преко градње куће, спискова покућства, у којима се по значају у свим прозним делима Славице Гароње издваја коловрат, преко ручног рада, пољских радова итд. Значај управо тог – централног – мотива трилогије Славице Гароње препознали су досадашњи тумачи њеног дела.¹⁷

8 Бакин речник 1 (311), Бакин речник 2 (320)

9 На пример: „*Ђе шиква никла, шу и обикла!* (Где човек научи, ту је живот најбољи).” (87)

10 На пример: „*Ко шрче, шај и срче, ко мирује онај извирује* (ко ради, тај и има, ко не ради, тај чека да му се да).” (37)

11 На пример: „Оч’ти се краду. (Дријемаш. Не мореш више гледат’).” (87)

12 На пример: О Бакиној младости и љубави (97).

13 На пример: Приче о свецима (112).

14 „Касније је овај рукопис само нарастао – пре свега, проширен у првом делу књиге капиталним студијама Бахофена, Нојмана и Хармана, који су ме учврстили у уверењу да у српској народној песми (како лирској и баладама, тако и у епизи), преживљава изузетно витално и древно матријархално (религиозно) начело, односно, друштвено устројство женског принципа, чији је и српски језик баштиник, а које се протезало у једном великом балканско-медитеранском културолошком појасу, захватајући све до дубљих зона Мале Азије, приобаља Црног мора, као и целокупног Медитерана.” (Гароња 2023: 7)

15 На пример: „Ебем ти пост дјечији!” (72)

16 На пример: О просидби и удаји, О пјесми и пјевању...

17 Пишући о *Повратку у Аркадију*, Душко Бабић (2014: 17) у предговору истиче: „Централни симбол целе књиге је коловрат, са великим распоном асоцијативних сигнала. Коловрат – ’преслица на точак који се окреће ногом’, како стоји у Матичином *Речнику српског језика* – сасвим подсећа на *мотовило* из народних бајки – раклости штап за намотавање предива. Уз овај бајковити мотив иде читав спектар асоцијација из регистра: мистично-чудесно-чаровито-судбинско-демонско... У роману је испричана цела једна повест о коловрату – пандану бајковитог мотовила: од Бакиног погађања са мајстором, преко многих тренутака детињства везаних за ову справу до дана кад га главна јунакиња пронађе међу црвоточним старудијама у неком подруму да би га понела са собом у Београд, као последњи, најважнији остатак изгубљеног живота. Детињи поглед приповедача видео је у овој справи неку мистичну моћ и за њу се везао као за реликвију. Док живи коловрат, живи и Стара Кућа, односно детиња, бајковита слика о њој. Кад се коловрат расточи, кад престане да се окреће његов точак, нестаје тајанствене снаге која је кућну чељад, мада разасуту на све стране, призивала и држала на окупу. У коловрату станује кућни дух, судбина испредена и намотана неком натприродном руком. А у судбини која је у њему запечаћена, измешана је највиша

Значај тог коловрата и његово особито место у прози Славице Гароње нужно повезујемо с праисторијском чињеницом да је „ткачки разбој (право женске личне и наследне својине), као и ланена и вунена предива за ткање (често са невестиног поља)” (Гароња 2023: 375). Имајући у виду да, по Ериху Нојману, мистеријском делокругу Женског у материјалној сфери тог периода припада, између осталих, поред ткања и предење,¹⁸ верујемо да је и коловрат подразумевао право женске личне наследне својине. На основу наведених иницијалних чињеница закључујемо о комплексности тог мотива у трилогији Славице Гароње и указујемо на још нека његова значења: у коловрату је садржана моћ Велике Мајке и снага женског идентитета. Радом на њему, као и на разбоју, само жена је у прилици да збрине укућане, првенствено децу, обезбеђујући им тако одећу, покриваче и сл. Проналаском затуреног бакиног коловрата на тавану присилно напуштене куће јунакиња приповедачица долази до сопственог идентитета за којим је све време у потрази. Носећи га са собом, она (п)оставља основе идентитета своје ћерке, коју као девојчицу води у Аркадију, што такође носи велики архетипски и симболички значај, како је већ уочио Душко Бабић.¹⁹

Уколико зађемо још даље у историју матријархата, разумећемо да је коловрат симбол женске самосвојности и да баш ту особину жена приповедачица жели да пренесе својој ћерки зато што на основу женског искуства садржаног у раније поменутом ланцу Бака – Мајка – Јунакиња Приповедачица – који ће се наставити Ђерком, увиђа да су жене носиоци витализма и опстанка, због унутрашње, имплицитне слободе и позиције у којој морају саме да одлучују и делају, да праве изборе, када и по сили историјских и других усуда и у дубоко патријархалном друштву у којем су рођене, остану саме. Како Славица Гароња (2023: 10) у новој научној монографији истиче: „Када је у кризним (ратним) ситуацијама жена незамењива мушкарцу, добија сва права (и обећања), али када се успостави

срећа и неко мрачно проклетство; незаустављиви ритам живота и освештаног реда и рушилачка, демонска сила која жели да га поремети и заустави. У координате те симболике треба сместити разумевање свих токова и нивоа значења романа.”

- 18 Из овог проиходи темељна Нојманова теорија, заснована на богатом археолошком материјалу и потврђена о мистеријском делокругу Женског у материјалној сфери праисторије, у које спадају: грнчарска вештина, проналазак ватре, кућа и огњиште, предење и ткање, самим тим припитомљавање првих животиња, а из тога имплицирана и виша симболика у свести, језику и усменим књижевним формама (капија, стуб, ограда, храм). (Гароња 2023: 34)
- 19 „Читав роман је замишљен као ‘читање старих фотографија’, које је јунакиња годинама правила, сакупљала и чувала, несвесно се спремајући да једног дана крене њиховим зовом и трагом. Кад су прошле године, кад се расточио свет сачуван у тим пожутелим албумима, она схвата да је њен важнији део тамо, те креће да га нађе – и тај свет и себе у њему. Са собом води и своју ћеркицу, чије године одговарају онима које она тражи. То може бити само неважан спољашњи детаљ, али у значењском склопу романа, видећемо, добија важно и дубље значење.” (Бабић 2014: 9)

мир и стари (патријархални) поредак, она је поново бачена на друштвену маргину...” Са свешћу о таквој позицији жене, јунакиња приповедачица у њеним романима на то једноставно не пристаје. Она је заправо амазонска побуњеница. Уочавамо то од мотива коловрата до мотива слободно изабраног завичаја и отклона од града у њеној прози, као и у посве природном, и коначном, уцеловљењу у језику сопствених предака.

Оно што у вези с коловратом Душко Бабић у предговору романа *Повратиак у Аркадију* интуитивно истиче као бајковито, ми разумевамо кроз матријархално начело о неповредивости тела,²⁰ побуну Амазонки, у словенској митологији вила, против брака, јер се њиме жена преводи из свог у „туђи” – мушки – простор²¹ који је, како историја патријархата показује, изузетно агресиван – ратнички, за шта налазимо потврду и у приповеданом времену у романима Славице Гароње, али и у њеној најновијој научној монографији у којој се научница ослања на резултате ранијих истраживача, Бахофена и Нојмана:

Ако закон људског развитка нужно собом носи тај прелазак с номадског живота на стварање настамби, он у посебној мери одговара настројености женске природе па двоструко брже делује тамо где се њен утицај намеће... *првенствено настојање жена преводи људско друштво на земљорадњу*, коју мушкарац дуже времена одбацује... блиску везу са најстаријом, основном поделом земље. У фиксирању живота женски род *остварује своје природно одређење* – од оснивања и украшавања кућног огњишта првенствено зависи подизање нивоа живота и сав одгој... ка *мирном* уобличавању живота. (сви моји курзиви; Бахофен, 37)

Попут Амазонки, савремена Амазонка, јунакиња приповедачица у *Шапатима Мале Влашке*, као и у друга два дела трилогије Славице Гароње, с пуном свешћу о значају Матице (Велике Мајке – Марије Ђурчије) за њу саму, хита јој, и код ње својој неспутаној слободи, бирајући сопствени духовни завичај, пун љубави, који јој омогућава јаствену, креативну, научну и уметничку реализацију. Сусрет с Великом Мајком, наравно, започиње архетипски – погачом:

Често је било довољно да се само сетим неке од ових речи, па да ме повуче да се већ у њега, после радног времена, из родног града ’који ме не воли’, сјурим низ Бирчанинову на аутобуску станицу, где у пола три већ седим

20 „Ниједно доба није толико колико доба матријархата придавало значај спољашњој појави тела, неповредивости тела... ниједно није с толико љубави неговало лирско надањуће, то првенствено женско душевно расположење, чије је корен у осећању природе...” (Бахофен: 37)

21 „Жестокe противнице овог брачног подјармљивања жене, биле су свештенице, власнице култичких и магијских знања (о чему чува траг и наша народна песма – баладе), оличене и у женским божанствима – огорченим противницама брака – античким нимфама и српским (балканским) вилама, сачуване у бројним епским песмама (женидба јунака вилом).” (Гароња 2023: 27)

у аутобусу за Славонску Пожежу, устрейтала од среће (понекад и од очаја), са помишљу да ћеш већ вечерас бити у шумама Звечева, иза којих те је чекала слобода (од свега овде што те гушило), љубав Укућана, Бака – и њена погача. Та велика радост не само дешињства, већ и симбол спокоја, тихе среће у овој кухињи била је – Бакина погача, којом би ме увек дочекала (кад је знала да ћу доћи): од бијелог брашна, коју украси виљушком по кори. Бака ју је (од миља) звала и: Тодача. (23)

У том чину учавамо транспарентност култичких симбола – класа и хлеба (Деметрин култ).²²

Поход слободно изабраном завичају врхуни љубављу укућана и стварањем: „Ту ми је одговарало баш све: кућа, њено просторство пуно светлости, и Укућани. Са њима је била испуњење онога, чега тамо уопште није било – љубави. И слободе. Остављено време да радиш само оно што одувек и једино волиш, разумевања за твој рад, подршка.” (77)

У наведеним цитатима учавамо једну специфичност која би, наоко, могла бити збуњујућа. Реч је о негативном доживљају града јунакиње приповедачице. Како бисмо то могли тумачити, с обзиром на чињеницу да су у гинекократској култури Амазонке биле оснивачи градова – без тврђава?²³ Одговор би био – зато што у култури у којој је живела Велика Мајка јунакиње која приповеда, као што живи и она сама, градове који су постали (веле)градови нису оснивале жене. У тој култури граде, а у ратним походима разграђују – мушкарци. Уколико размотримо само актуелни тренутак, у којем је настала трилогија Славице Гароње, уочићемо да данас, у савременом велеграду (у којем је рођена и живи њена јунакиња

22 „Печење хлеба је очигледно било део домаћег ритуала...” (77) Тек овде наглашавајући, да је ово била „активност жена”, Харман додаје „да посебна пажња која је придавана пећници у староевропској архитектури, као и у обликовању глиненог посуђа, може да значи повлашћен положај жене не само у домаћинству већ и у родовском уређењу”, односно поводом фигурина посланих поред пећи, наводећи да је реч о блиској вези „између женске иконографије и женске спиритуалности” (77). Религијски повезани, земљорадња и печење хлеба, као и проналазак млинског камена, као и плуга, што је изум из неолита, као и срп (фотографија, 80) доказују, по Харману, главне ритуале подунавске цивилизације, а што је суштински, женски делокруг деловања: од уређења кућног, односно, самог животног простора и друштвеног функционисања на микроплану (кућа, покућство) и макроплану (насеља, градови), приватног живота са друштвеном интеракцијом (трговина, саобраћај, занатство, религиозни култови).” (Гароња 2023: 49)

23 „Бројни су трагови имена Амазонки, земаља и градова које су основале. По овом, у Кападокији се налазила митска држава Амазонки ’жена ратница’. Лисипа, прва владарка Амазонки и њене наследнице освојиле су Малу Азију и Сирију, где су основале ’славне градове Смирну, Кирену и Ефес’. (Керавица, 14) Приповедало се да Амазонке живе и на далеком југу, у Либији, на острву Тритонског језера. По неким изворима оне су насељавале и западне крајеве Балкана – Тракију и Илирију. Приписује им се оснивање култа и светилишта у Ефесу. Овде су поставиле и статуу Артемиде Ефеске ’испод свете букве’, где је ’краљица Хипа предводила свети обред, а где је много касније саграђен Артемидин храм, једно од седам чуда старог света.” (Гароња 2023: 25)

приповедачица (која је њен алтер его), али која га не сматра завичајем), не може бити архетипске Баке. (Веле)град своје становнике обезличава, деидентификује, отуда су они неупечатљиви, нехаризматични, слични, безбојни, усамљени, баш као и њихови градитељи, иако та култура „појединца издваја из колектива и његовог јавног простора”. (Владушић 2013: 357) Од њих чини особе усмерене на себе, потрошаче, конзументе или чак робу.²⁴ Гароњина Бака, као ни јунакиња приповедачица, не припадају (веле)граду, јер су његове заједнице, као и свакодневица, у потпуној супротности и са њима двома и са Аркадијом, као и зато што мегалополис не признаје и не познаје никакав мит, никакву слободу. (Веле)град нема историју, као што је имају градови које су основале Амазонке.

Дакле, мегалополис не може ни за кога ко има одлике хуманитета и дубоке осетљивости бити повлашћени простор нити може дати духовно узорну фигуру. Повлашћени простор може бити само један, јака, узорна фигура може бити само једна – у идиличним аркадијским просторима. (Веле)град је непријатно плуралистичан. Његови становници потпуни су антиподи становницима Гароњине Аркадије (Мале Влашке). (Веле)град условљава конфузију, неоригиналност, обездуховљеност, несклад с природом и срећом, неспокој. Он „настоји да униформизује/промени идентитет својих грађана без обзира на њихове ’природне’ идентитете” (Исто: 354).

Још један вид потраге жене приповедачице за сопственим идентитетом оличен је у баштињењу, у ствари у спасавању, огромног духовног блага Срба Западне Славоније кроз бакина сведочанства народног живота, фолклора тога простора и језика. Марија Ђурчија, константно сведочећи о том свету, као његова директна представница, уцеловљује идентитет јунакиње приповедачице и одређује њен животни пут, о чему сведочи и Драгољуб Перић (2018: 50–51), пишући о роману Славице Гароње *Повраћац* у Аркадију:

О томе, посредно, сведочи и необично интересовање и велика страст са којом ауторско ’ја’ трага за лепим, незабележеним песмама и жали за свим причама које је једном чула, а није стигла касније да их забележи. Директна веза која иде у прилог могућности поистовећивања главне јунакиње – Бакине Дике, Ђед Ницине Суде, Златке и ауторке, Славице Гароње, јесте стојерна фигура овог романа – Бака, Марија Ђурчија, којој је посвећена и докторска дисертација Славице Гароње, као и захвалност ове фолклористкиње на томе што ју је ’увела у свет усмене песме’ – в. Славица Гароња Радованац, *Српско усмено поезијско наслеђе Војне Крајине у записима 18. 19. и 20. века*, Београд: Чигоја штампа, 2008: 5. Захваљујући томе, Бака је искорачила из прошлости у свет литературе, и обратно. [...] Овај поступак омогућио је да

24 „Култура Мегалополиса то чини тако што појединца трансформише у потрошача, при чему истовремено укида његов грађански и национални идентитет: остајући без ичега, таквом потрошачу је потребно све, јер себе види као некога ко нема ништа.” (Владушић 2013: 357)

се у хибридную тканицу романа интегрише низ фолклорних форми: прича, предања, песама, као и обичаји, веровања, па и читава етно-кухиња Златне долине (нпр. када приповеда о томе како се преславља Мала Госпојина у Аркадији). Па ипак, ово није етнографски зборник, иако прича о животу и обичајима представља његов важан део. То је роман нефабуларне прозе који долази у ранг с најбољим представницима жанра (рецимо, дао би се упоредити с Десничиним *Прољећима Ивана Галеба*),

а ми дописујемо – поред *Поврајка у Аркадију*, и друга два дела трилогије Славице Гароње – који такође чине романи нефабуларне прозе, мозаичне композиције, дају се поредити и са романима Радована Белог Марковића.

Још један разлог због којег Гароња као сопствени духовни простор овековечује Западну Славонију и славонске Србе јесте што је тај простор сада пуст, што је резултат вековног хрватског геноцида чији су завршни чинови били злочиначке акције Бљесак и Олуја 1995. године, што на том простору сада расту само чкаљ и папрат,²⁵ на местима где су пулсирали живот и култура, као и језик који Гароња заувек чува што у анегдотама, изрекама, песмама, што у лексичком благу које је делимично нашло простора у овој књизи, као и у конкретним, јединственим Бакином речницима који су такође њен део.²⁶ Оно што је још важније – јунакиња приповедачица ту лексику, у коначном сопственом „препознавању” употребљава сасвим природно у свакодневици док комуницира са ћеркицом²⁷, оном коју је својевремено као девојчицу водила у своју Аркадију. Тежњу да свој идентитет потврди у Бакиној лексици, тј. да Бакине речи постану део њеног свакодневног дискурса, да тако и она постане Велика Мајка, уочавамо чак и у првом мотоу ове полижанровске књиге који је истовремено и дубоки, не у овој књизи и једини, наклон једном од највећих магова српског језика, најнеобичнијем савременом српском писцу, с разлогом у раду већ помињаном, Радовану Белом Марковићу.²⁸

ЛИТЕРАТУРА

- Анушић 2023: А. Анушић, Славонски триптих, или бајалачка шапутања за Малу Влашку, предговор романа Славице Гароње, *Шапатања Мале Влашке*, Нови Сад: Прометеј.
- Бабић 2014: Д. Бабић, Потрага за уточиштем душе, Предговор роману Славице Гароње *Поврајак у Аркадију*, Београд: СКЗ – Плаво коло 106, књ. 716.
- Владушић 2013: С. Владушић, Транзиција као прелаз од културе полиса у културу

25 О томе, осим из стварности, сазнајемо и у просторима литературе, поред прозе Славице Гароње, сведочанства о томе налазимо и у роману Драга Кекановића *Вейрово срце*, Београд: СКЗ, 2013.

26 Епilog или Препознавање; Бакин речник 1; Бакин речник 2.

27 Одједном приметиш да употребљавам Бакине изразе за Алисину косицу: кушћаре. (Гароња 2022: 307)

28 У междувремељу, нек знаш, дањивам ти и ноћивам у језику свом! (Гароња 2022: 5)

мегалополиса, Часопис за теорију и социологију културе и културну политику *Култура* бр. 140/2013, Београд: Завод за проучавање културног развитка.

Гароња 2014: С. Гароња, *Повратак у Аркадију*, Београд: СКЗ.

Гароња 2018: С. Гароња, *Парусија, гласови испод пайраћи*, Нови Сад: Прометеј.

Гароња 2022: С. Гароња, *Шпайаћи Мале Влашке*, Нови Сад: Прометеј.

Гароња 2023: С. Гароња, Од црвенокосе богиње до слепих певачица, Трагом матријархата на Балкану и „женског начела” у српској народној песми, Нови Сад: Прометеј.

Илић 2021: С. Илић, Анђели и страшила, *Типови фантастике у прози Радована Белоџ Марковића*, Нови Сад: Научно удружење за развој српских студија.

Перић 2018: Д. Перић, Хетеротропија среће, у: *Читање Аркадије, Пријатељски симпозион или разговори о роману Повратак у Аркадију Славице Гароње*, Београд: Свет књиге.

Слађана Л. Илић

NARRATIVE STRATEGIES AND THE FEMALE PRINCIPLE IN THE NOVEL WHISPERS OF LITTLE WALLACHIA BY SLAVICA GARONJA

Summary

The first goal of our research is to determine the different narrative strategies in Slavica Garonja's novel "Whispers of Little Wallachia", considering that it is a polygenre book in which previous interpreters have observed the characteristics of a chronicle, a lyrical novel, a character novel, and a fragmentary novel that contains different types of documents about the daily life, culture and language of Slavonian Serbs who were killed or repeatedly expelled from their hearths in the centuries-old genocide perpetrated against them by the Ustashas.

The second goal is to consider the key features of the gynocratic culture that are extremely significant for the literary work of Slavica Garonja, given that in it, within the entire trilogy ("Return to Arcadia", "Parusia, voices under the ferns" and "Whispers of Little Wallachia") we observe a strong female chain (primordial connection): Great Mother (Marija Ćurčija) - Mother (Maria Ćurčija's daughter) - Heroine Storyteller (Maria Ćurčija's granddaughter) - Daughter (Maria Ćurčija's great-granddaughter), on which her storytelling world is based, which shows exceptional vitality during great historical upheavals and after them, when the heroines are left alone, without male support, and when they need to protect their children and rebuild their lives. That renewal is possible thanks to the connection of all the members of that permanent chain, their love, sacrifice, understanding and self-determination.

We conclude that gynocratic culture is extremely significant for Slavica Garonja on the basis of her latest scientific monograph "From red-haired goddess to blind singers, Trace of matriarchy in the Balkans and the female principle in Serbian folk song" (Prometheus, Novi Sad 2023), which was a significant support to us in exploring her narrative world.

Keywords: storytelling strategies, novel, fragmentation, Krajina Serbs, genocide, matriarchy, gynecocracy, folklore